

Тақырып-10. Корпорацияның қаржылық жағдайын ұзақ және қысқа мерзімді қаржылық жоспарлау және қаржылық тұрақтылыққа жету жолдары

1. Корпорацияның қаржылық жағдайын ұзақ және қысқа мерзімнің мәні
2. Корпорацияның қаржылық саясатын қалыптастырудың мақсаттары, міндеттері және негізгі кезеңдері
3. Қаржылық жоспарлаудың мәні мен міндеттері
4. Қаржылық жоспарлаудың процесі мен әдістері

***Мақсаты:** кәсіпорында қаржылық жоспарлау жүйесін құру принциптерін және есептерін, мақсаттарын түсіндіруді; жоспарлау жүйесін енгізу кезеңдеріне түсінік беру; қаржылық жоспарлаудың негізгі әдістерін анықтау; қаржылық жоспарлаудың негізгі түрлері сипаттау.*

1. Корпорацияның қаржылық жағдайын ұзақ және қысқа мерзімнің мәні

Қаржы саясаты – корпорацияның құрылтай құжаттарында (жарғысында) айқындалған стратегиялық және тактикалық мақсаттарға жету үшін қаржыны мақсатты пайдалану: тауарлар (қызмет көрсетулер) нарығында позицияларды нығайту; қолайлы өткізу көлеміне, пайда мен активтер мен меншікті капиталдың кірістілігіне қол жеткізу; баланстың төлем қабілеттілігі мен өтімділігін қолдау; меншік иелерінің (акционерлердің) байлығының артуы т.б.

Тұрақсыз экономикалық конъюнктура, жоғары инфляция, төлемсіздік дағдарысы, мемлекеттің болжауға болмайтын салық және ақша-несие саясаты жағдайында көптеген кәсіпорындар өз қызметін дамытпай, аман қалу үшін ағымдағы қаржылық мәселелерді шешуге мәжбүр. Мемлекеттік органдардың макроэкономикалық көзқарастарының белгісіздігі корпоративтік топтардың мүдделері мен мемлекет мүдделері, өндіріс пен қаржы менеджерлерінің мүдделері арасында бірқатар қарама-қайшылықтарды, сыртқы қарыз алу бағасы мен өндірістің рентабельділігі, кірістілігі арасындағы сәйкессіздіктерді тудырады.

Корпорациялар мен басқа ұйымдардың қаржылық саясатын тек «таза» қаржы аспектісінде қарастыруға болмайды. Оның пәні қаржылық қатынастардың жиынтығынан әлдеқайда кең. Қаржы саясаты қайнар көзін іздеу, пайда болу, қалыптастыру, бөлу, қайта бөлу, пайдаланудың негізгі мәселелеріне әсер етеді және анықтайды. Сонымен бірге корпорацияның қаржылық саясаты бухгалтерлік есеп, есеп беру, салық, бюджет, теңге және осындай көздің валюталық түсіндірмесі мәселелерінің кешенін қамтиды. Ақша-несие саясаты бола отырып, корпорацияның қаржылық саясаты негізінен қаржылық нәтижелерді жақсартуға бағытталған.

Дегенмен, қаржы саясатының мәселелерін шешу ауқымы корпорация жұмысының нақты ақшалай аспектілеріне қарағанда әлдеқайда кең. Ол сондай-ақ көптеген экономикалық процестердің ұйымдастыру кезеңіне, құрылымдық өзгерістер мәселелеріне және жалпы экономиканың дамуына әсер етеді.

Қаржы саясаты мыналарды көздейді:

- экономикалық өсу үшін пайда алу;
- капиталдың құрылымы мен құнын оңтайландыру, корпорацияның қаржылық тұрақтылығын, іскерлік және нарықтық белсенділігін қамтамасыз ету;
- меншік иелері (акционерлер), инвесторлар мен кредиторлар үшін корпорацияның қаржылық ашықтығына қол жеткізу;
- корпоративтік бағалы қағаздар шығару, қаржылық лизинг, жобаларды қаржыландыру арқылы капиталды тартудың нарықтық тетіктерін пайдалану;
- нарық конъюнктурасына барабар корпорацияның стратегиялық мақсаттарын ескере отырып, қаржылық жағдайды диагностикалау негізінде қаржылық басқару механизмін (қаржылық менеджмент) әзірлеу;
- материалдық және ақша ағындарының тепе-теңдігін қамтамасыз ету және жарғылық қызметті жүзеге асыру және корпорацияның барлық борыштық міндеттемелерін өтеу үшін қажетті қаржылық ресурстарды қалыптастыру.

Қаржылық сауықтыру саясаты – қаржылық тұрақтылықтың күрт бұзылуы және банкроттықтың ықтималдығы сияқты ерекше, төтенше жағдайларды қоса алғанда, нашар қаржылық жағдай жағдайында корпорацияның қаржылық қызметін басқару саясаты.

Қаржылық сауықтыру саясаты қаржылық қатынастардың қалыптасқан жүйесі негізінде жүзеге асырылуы мүмкін, т.б. экономика мен қаржыны терең түрлендірулерсіз қажетті шара болып табылады. Қаржы саясатының мәнін қаржылық даму саясаты, тұрақты қаржылық өсуді қамтамасыз ету саясаты арқылы да көрсетуге болады. Қаржылық даму саясаты, сондай-ақ тұрақты қаржылық өсуді қамтамасыз ету тәуелсіз маңызды болуы мүмкін. Дегенмен, олар көбінесе реформалау, тұрақтандыру және қаржылық сауықтыру саясатының практикалық көрінісінің табиғи түрлендірулері ретінде әрекет етеді.

Элементтік құрамы бойынша корпорацияның қаржылық саясатын келесіге бөлуге болады:

1) бюджеттік, оның ішінде салық, кеден, кепілдіктер алу саясаты және бюджет жүйесінің әртүрлі бөліктерінен бюджеттік аударымдар;

2) ұйымдарға қатысты жүргізілетін бюджеттен тыс саясат;

3) келісім-шарт бойынша есеп айырысулар мен өзге де төлемдер, коммерциялық кредиттер беру, банктік қарыздарды және басқа да тартылған қаражаттарды (келісімшарттық, есеп айырысу, несиелік) алу саласындағы саясат;

4) экономикалық қызмет, сондай-ақ инвестициялық және инновацияларды (амортизациялық аударымдар, дивидендтер, инновациялар, инвестициялар) қоса алғанда, қайталанбайтын шығыстар;

5) бухгалтерлік есеп пен есептілікте қаржылық қызметті көрсету жөніндегі есеп және қаржы саясаты.

Жоспарлаудағы қамту кезеңі және жүзеге асыру мерзімі бойынша корпорацияның қаржылық басқару саясаты: жедел, ағымдағы және ұзақ мерзімді болып бөлінеді.

Ұдайы өндіріс процесінің кезеңдері бойынша қаржылық менеджмент саясаты: өндіріс, бөлу, айырбас және тұтыну саласындағы саясаттарға бөлінеді.

Салалық және қызмет түрлері бойынша қаржылық менеджмент саясаты: өнеркәсіптік, құрылыстық, саудалық, ауылшаруашылық, инвестициялық, көліктік, тұтыну нарығында, оның ішінде тұрмыстық қызмет көрсету, халықты тұрғын үймен қамтамасыз ету, коммуналдық шаруашылық және т.б.

Корпорацияның дамуындағы қаржылық саясаттың маңызы қаржылық-экономикалық міндеттерді жүзеге асыру және корпорацияның алдына қойған саяси-экономикалық, әлеуметтік мақсаттарға жету үшін қаржылық-несие ресурсының маңыздылығымен анықталады.

Корпорацияның қаржы саясатының рөлі – ақша-несиелік, бөлу қатынастары жүйесі арқылы қаржы-шаруашылық қызметінің барлық дерлік аспектілері мен нәтижелеріне, қарқындары мен пропорцияларына әсер ету мүмкіндігі.

Қаржы саясатының мазмұны көп қырлы және келесі негізгі бағыттары қамтиды:

1) жоғары табыстылық пен коммерциялық тәуекелдерден қорғаудың үйлесімін қамтамасыз ететін корпорацияның қаржылық (ақшалай) ағындарын басқарудың онтайлы тұжырымдамасын әзірлеу;

2) ағымдағы кезеңге (он күндік, айлар, тоқсандар) және қысқа мерзімді кезеңге (бір жыл және одан да көп) қаржы ресурстарын пайдаланудың негізгі бағыттарын айқындау. Бұл ретте өндірістік және сауда қызметін дамыту мүмкіндіктері ескерілген. Макроэкономикалық ортаның жағдайы (салық салу, банк сыйақысының есептік мөлшерлемесі, банктер үшін міндетті резерв нормалары, негізгі құралдардың амортизациялық аударымдарының нормалары және т.б.);

3) алға қойылған мақсаттарға қол жеткізуге бағытталған практикалық іс-әрекеттерді жүзеге асыру (қаржылық талдау және бақылау, корпорацияны қаржыландыру жолдарын таңдау, нақты инвестициялық жобалар мен қаржылық активтерді бағалау және т.б.).

2. Корпорацияның қаржылық саясатын қалыптастырудың мақсаттары, міндеттері және негізгі кезеңдері

Қаржы саясатының негізгі мақсаты ағымдағы және перспективалық кезеңде кәсіпорын иелерінің әл-ауқатын барынша арттыруды қамтамасыз ету болып табылады. Бұл мақсат кәсіпорынның нарықтық құнын барынша арттыруды қамтамасыз етеді.

Қаржы саясатының стратегиялық мақсаттары пайданы барынша арттыру және қаржылық тұрақтылықты қамтамасыз ету болып табылады.

Стратегиялық мақсаттар мыналар:

- а) экономикалық өсудің көзі ретінде пайданы максимизациялау;
- б) капиталдың құрылымы мен құнын оңтайландыру, корпорацияның қаржылық тұрақтылығы мен іскерлік белсенділігін қамтамасыз ету;
- в) меншік иелері (акционерлер, құрылтайшылар), инвесторлар мен кредиторлар үшін корпорацияның қаржылық ашықтығына қол жеткізу;
- г) корпоративтік бағалы қағаздарды шығару, қаржылық лизинг, жобаларды қаржыландыру арқылы капиталды тартудың нарықтық тетіктерін пайдалану;
- д) нарықтық конъюнктураға сәйкес келетін корпорацияның стратегиялық мақсаттарын қоюды ескере отырып, қаржылық жағдайды диагностикалау негізінде тиімді қаржылық басқару механизмін (қаржылық менеджмент) әзірлеу және оларға қол жеткізу жолдарын іздеу.

Тактикалық тапсырмаларға мыналар жатады:

- сату көлемін ұлғайту, өткізуді ұлғайту үшін қалыптастыру процесін тиімді басқару; өндірісті қаржылық ресурстармен үздіксіз қамтамасыз ету;
- шығындарды бақылауды жүзеге асыру, өндірістік цикл кезеңін барынша азайту, қорлар көлемін оңтайландыру;
- қаржылық тәуекелдерді азайту;
- ақша ағындарын синхрондау;
- контрагенттерді талдау;
- қажетті қаражат қалдығының болуы.

Корпорацияның қаржылық саясатын қалыптастыру процесі кезең-кезеңімен жүзеге асырылады. Бастапқыда қаржылық стратегияны қалыптастыру жүзеге асырылады. Кезеңнің ұзақтығы мен шешілетін міндеттердің сипатына қарай қаржы саясаты қаржылық стратегия мен тактикаға жіктеледі.

Қаржылық стратегия – болашаққа арналған және корпорация дамуының ауқымды мәселелерін шешуді көздейтін қаржылық саясаттың ұзақ мерзімді курсы. Оның даму процесінде қаржының дамуының негізгі тенденциялары болжанады, пайдалану тұжырымдамасы қалыптасады, мемлекетпен (салық саясаты) және серіктестермен (жеткізушілер, сатып алушылар, кредиторлар, инвесторлар, сақтандырушылар, т.б.) сипатталады.

Стратегия корпорация дамуының баламалы жолдарын таңдауды көздейді. Бұл ретте қаржылық ресурстарды алға қойылған мақсаттарға жету үшін жұмылдыру үшін мамандардың (менеджерлердің) болжамдары, тәжірибесі және интуициясы қолданылады. Стратегия тұрғысынан өндірістік-қаржылық қызметтің нақты мақсаттары мен міндеттері қалыптасады және жедел басқару шешімдері қабылданады.

Корпорацияның қаржылық стратегиясын әзірлеудің маңызды бағыттарына мыналар жатады:

- қаржылық-экономикалық жағдайды талдау және бағалау;
- есеп және салық саясатын әзірлеу;
- несие саясатын дамыту;
- негізгі капиталды басқару және амортизация саясаты;
- айналым активтері мен кредиторлық берешекті басқару;
- қарыз қаражатын басқару;
- ағымдағы шығындарды, өнімді өткізуді және пайданы басқару;
- Баға саясаты;
- дивидендік және инвестициялық саясатты таңдау;
- корпорацияның жетістіктерін және оның нарықтық құнын бағалау.

Тиімді қаржы менеджмент жүйесін әзірлеу кезінде корпорацияның мүдделерін дамытуды үйлестіру, қаржылық ресурстардың жеткілікті көлемінің болуы және жоғары төлем қабілеттілігін сақтау мәселелері үнемі туындайды.

Қаржылық стратегия қаржылық тактикадан басым болады.

Соңғысы стратегиялық мақсаттар мен міндеттерді олардың ағымдағы (жылдық) және операциялық нысанында әзірлеуді қамтамасыз етуге арналған. Қаржы саясатын қалыптастырудың негізгі міндеттерінің бірі қаржылық стратегия мен тактиканың өзара байланысын қамтамасыз ету болып табылады.

Біздің экономикалық әдебиеттерде корпорацияның қаржылық саясаты оның қаржылық стратегиясын жүзеге асыру құралы болып табылады деген қате пікір жиі кездеседі. Бұл тәсілді жақтаушылар, шын мәнінде, қаржылық стратегияны қалыптастыру және негіздеу қазірдің өзінде қаржылық саясаттың мазмұнының маңызды элементі болып табылатынын ескермейді.

Қаржы саясатын қалыптастырудың келесі 6 кезеңін ажыратады:

- 1) қаржылық стратегияны іске асыру мерзімін айқындау;
- 2) шаруашылық қызметтің нақты жағдайында қаржылық жағдайды және оған әсер ететін факторларды талдау;
- 3) ақша айналысы және қаржы саласындағы стратегиялық мақсаттар мен міндеттерді қалыптастыру;
- 4) саясат түрлері бойынша қаржы саясатын әзірлеу
- 5) қаржылық стратегияны іске асыруды қамтамасыз ету жөніндегі шаралар жүйесін айқындау;
- 6) әзірленген қаржылық стратегияны жоспардың параметрлері, басқару және бақылау тұжырымдамасының оңтайлылығы бойынша бағалау.

Қаржы саясатының тиімділігі өндіріс пен айналым үшін бұл соманың қаншалықты ауыртпалықсыз жұмылдырылғанында және олардың қаншалықты тиімді жұмсалуында. Бұл корпорациялардың экономикасында жүргізіліп жатқан саясаттың экономикалық және қаржылық тиімділігін арттырудың нақты алғышарттарының пайда болуын, болуын, күшейту ауқымын немесе болмауын анықтайды.

Салық саясаты

Салық ауыртпалығы кәсіпорынның қаржылық жағдайына салық төлемдерінің әсерін бағалау үшін қолданылатын ұғымдардың бірі болып табылады.

Салық ауыртпалығының мөлшері көптеген факторларға - қызмет түріне және оны жүзеге асыру нысанына, салық режиміне, кәсіпорынның ұйымдық-құқықтық нысанына және есеп саясатында бекітілген салық пен бухгалтерлік есептің ерекшеліктеріне байланысты.

Салық ауыртпалығын есептеу әдістерінің жеткілікті саны бар.

Әдістеме 1. Ұйымдарға салық жүктемесін анықтаудың жалпы қабылданған әдісі Қаржы министрлігі әзірлеген есептеу тәртібі болып табылады, оған сәйкес салық ауыртпалығының деңгейі ұйым төлеген барлық салықтардың кіріске, оның ішінде кіріске қатынасы болып табылады.

$$НН = (НП / (В + ВД)) \times 100 \%,$$

Мұнда:

НН – кәсіпорынға түсетін салық жүктемесі;

НП - барлық төленген салықтардың жалпы сомасы;

В – өнімді (жұмыстарды, қызметтерді) өткізуден түсетін түсімдер;

ВД – негізгі қызметтен тыс кіріс.

Өкінішке орай, бұл есептеу салық құрылымының өзгеруінің салық ауыртпалығы көрсеткішіне әсерін анықтауға мүмкіндік бермейді. Осы әдіспен есептелген салық ауыртпалығы шаруашылық жүргізуші субъекті өндіретін өнімнің (жұмыстардың немесе қызметтердің) салық сыйымдылығын ғана сипаттайды және салық төлеушінің салық ауыртпалығының нақты бейнесін бермейді.

4. Қаржылық жоспарлаудың мәні мен міндеттері

Жоспарлау – бұл процесс сапалық және сандық көріністе мақсатты қондырғыларды қабылдау және әзірлеу, сондай-ақ олардың неғұрлым тиімді қол жеткізу жолдарын анықтау.

Жоспарлау басқарушы персоналдарға келесі сұрақтарға жауап беруге көмектеседі:

- Корпорация және оның экономикалық әлеуеті қандай деңгейде дамыту орналасқан және қаржылық-шаруашылық қызметінің нәтижелері қандай болады;
- Қандай ресурстардың көмегімен, қаржылық қоса алғанда, олар қол жетімді болуы мүмкін.

Қаржылық жоспарлау – қаржы механизмінің қосалқы жүйесі, саналы басқарудың аса маңызды элементтерінің бірі және әлеуметтік экономикалық жоспарлаудың құрамды бөлігі. Олар экономиканың үйлесімді және тепе-теңдік дамуына жетуге, біртұтас ұлттық шаруашылық кешенінің барлық буындарының қызметін үлестіруге, қоғамдық өндіріс өсуінің жоғарғы қарқынын қамтамасыз етуге, халықты әлеуметтік қорғауға бағытталған.

Қаржылық жоспарлаудың өзіндік ерекшелігі сол, бұл жоспарлау өндірістің материалдық заттай элементтері турасында, ақшамен қоғамдық ұдайы өндіріске белсенді ықпал жасау турасында ақша қозғалысының салыстырмалы дербестігімен шарттасылған ақша нысанында жүзеге асырылады.

Кәсіпорындағы қаржылық жоспарлау шаруашылық қызметінің жоспарлауымен өзара байланысты және өндірістік жоспар негізінде көрсеткіштері құрылады (өндіріс көлемі, жүзеге асыру, шығындар сметасы, капиталдық салымдардың жоспары және т.б.). Жоспарлау көмегімен нарықтық ортаның белгісіздігі және шаруашылық жүргізуші субъекті үшін оның жағымсыз салдары барынша азайтылады.

Қаржылық жоспарлау объектісі болып мемлекеттің және шаруашылық жүргізуші субъектілердің қаржылық қызметі, ал нәтижесінде – қаржы жоспарларын жасау табылады.

Корпорацияда қаржылық жоспарлаудың негізгі есебі болып:

- 1) өндірістік, инвестициялық және қаржылық қызметті қаржылық ресурстармен қамтамасыз ету қажет;
- 2) капиталды тиімді салу жолдарын анықтау, оны ұтымды пайдалануда дәрежесін бағалау;
- 3) ақша қаражатын үнемді пайдалану есебінен пайданың ұлғаюында ішкі шаруашылық резервтерін анықтау;
- 4) бюджетпен, банктермен және контрагенттермен ұтымды қаржы қатынастарын белгілеу;
- 5) акционерлердің және басқа да инвесторлардың мүдделерін сақтау;
- 6) кәсіпорынның несиеқабілеттілігін және төлемқабілеттілігін, қаржылық жағдайын бақылау.

Қаржылық жоспарлау принциптері оларды оңтайландыру көз-қарасынан және жоспардың шынайылығын қамтамасыз ету болып:

- қаржы қатынас мерзімінің принципі – қаржы құралдарын алу және пайдалану мерзім бойынша сәйкес болуы тиіс;
- кешенділік – қаржылық жоспар жүйесін өндеуде бір ретпен, өзара байланыстырылған, келісуді көздейді;
- төлемқабілеттілік – кәсіпорынның өтімділігін және төлем қабілеттілігін кез-келген уақыт жолында қамтамасыз ету;
- рентабельділік – қарыз қаражатын тарту көзделеді, егер меншікті капитал тиімділігі артқан;
- тәуекелдердің тепе-теңдігі қаржыландыруды көздейтін неғұрлым тәуекелді салымдар меншікті қаражат есебінен жүргізіледі;
- шекті тиімділік, капитал көлемін оңтайландыруды қамтамасыз ету, соның ішінде қарыз, капитал құрылымы және т.б.

Қаржылық жоспарлау процессі бірнеше кезеңдерден тұрады (Сурет 1 қараңыз).

Бірінші кезеңде өткен кезеңнің қаржылық көрсеткіштері талданады. Бұл үшін кәсіпорынның негізгі қаржылық көрсеткіштері- бухгалтерлік баланс, пайда және шығын туралы есептері, ақша қаражатының қозғалысы туралы есебі қолданылады.

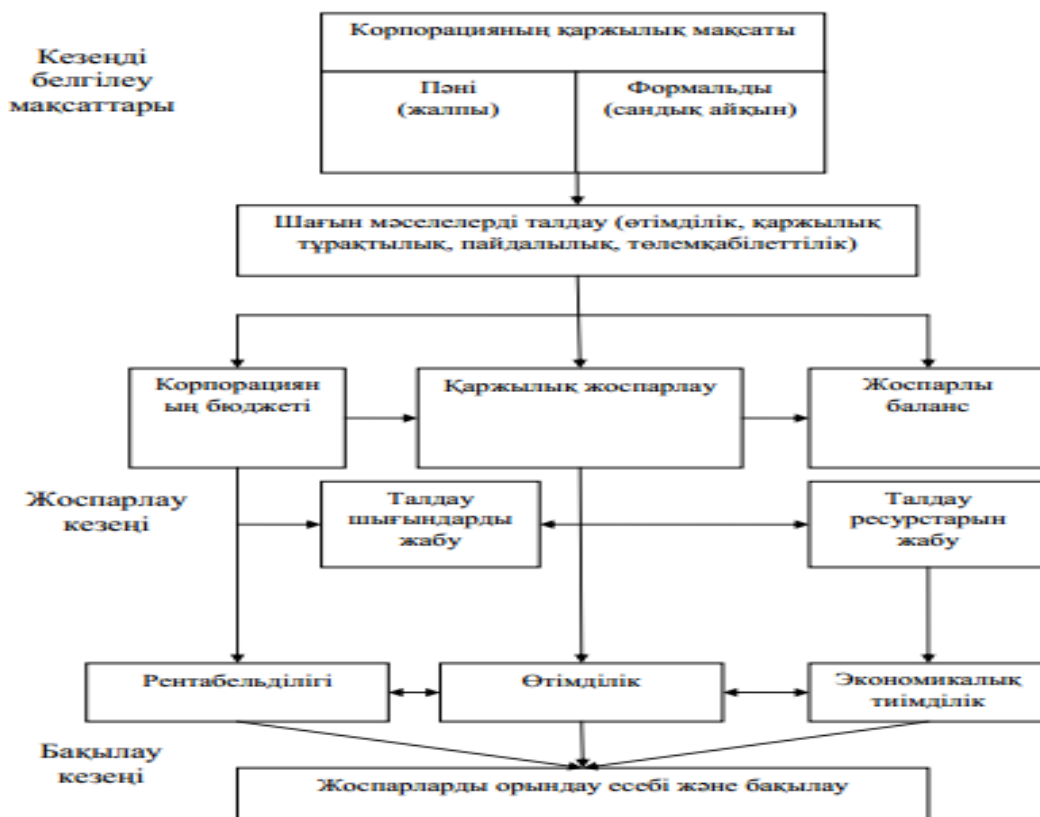
Екінші кезең негізгі болжамдық құжаттарды жасауды мысалы, баланс болжамы, кірістер және шығындар туралы есепті, ақша қаражатының қозғалысы, қаржылық жоспарлар келешегіне жататын және кәсіпорынның бизнес-жоспардың ғылыми-негізделген құрылымына қосылуын көздейді.

Үшінші кезеңде ағымдағы қаржы жоспарларын жасау арқылы болжамды қаржылық құжаттарды анықтау және нақтылау көрсеткіштері жүреді.

Төртінші кезеңде жедел қаржылық жоспарлау жүзеге асырылады.

Қаржылық жоспарлау процесі тәжірибелік жоспарларын енгізумен және олардың орындалуын бақылаумен аяқталады.

Қаржылық жоспарлау әдістері – нақты тәсілдері мен жоспарлы есеп айырысу. Тәжірибеде қаржылық жоспарлаудың келесі әдістері қолданылады: талдамалық-есеп айырысу әдісі (экономикалық талдау әдісі), нормативтік, баланстық, ақшалай ағын, (жоспарлы шешімдерді оңтайландыру әдісі), экономикалық-математикалық модельдеу.

Сурет 1 – Қаржылық жоспарлау кезеңдері

Жоспарлаудың есеп айырысу-талдамалы әдісінің мазмұны олардың болашақ кезең шамасында қаржылық көрсеткіштер шамасын жоспарлауда талдау негізінде қол жеткізіледі. Бұл әдісті пайдалану кезінде жиі сараптамалық бағалауға жүгінеді.

Нормативтік әдісінің мәні олардың көздері және ерекшелігі шаруашылық жүргізуші субъектінің қаржылық ресурстарының қажеттілігі техникалық-экономикалық нормативтердің алдын-ала белгіленген нормалар негізінде есептеледі. Осындай нормативтер болып салықтар ставкалары мен алымдар, амортизациялық аударымдардың нормалары және т. б. Табылады.

Қаржылық жоспарлау нормалар мен нормативтер тұтас жүйеде қолданылады:

- республикалық
- аймақтық
- жергілікті
- салалық
- корпорацияның өз нормативтері

Республикалық нормативтер ҚР барлық территориялары үшін міндетті болады. Оларға жатады: республикалық салық ставкалары, коммерциялық банктерді қайтақаржыландыру ставкасы және банктің міндетті резервтерінің нормасы, мемлекеттік зейнетақымен қамтамасыз ету мөлшерлемесінің тарифі және әлеуметтік сақтандыру, еңбекақының ең төменгі айлығы, АЕК мөлшері, АҚ үшін жарғылық капиталдың ең аз мөлшері және т.б.

Аймақтық және жергілікті нормативтер атқарушы билік органдары және өкілді орындарында бекітеді. Әдетте олар ставкаларды, алымдарды және төлемдерді қамтиды.

Салалық нормативтері жекелеген салалары шеңберінде қолданылады немесе кәсіпорындардың ұйымдық-құқықтық формаларын топтары бойынша, шағын кәсіпорындар сияқты, АҚ, компаниялар, шетелдік инвестициялармен фирмалар және т. б.

Нормативтерге өздері әзірлейтін шаруашылық жүргізуші субъектілерге, айналым активтерінің жоспарлы қажеттілік нормативтері, материалдар қорының нормалары, дайын өнім, аяқталмаған өндіріс, жөндеу қорына бөлу аударымдарының нормативі, таза табыстың тұтынуға бөлу нормативі, жинақтау және резервтік қорлар жатады.

Берілген әдіс (нормативтік) ең қарапайым және қол жетімді болады. Баланстық есеп айырысу әдісін қолдану үшін қаржы құралдарына қажеттіліктерін анықтау келешегі қаражаттың түсуі бойынша болжамы және болашақта белгілі бір күнге баланс шығындары негізгі баптар бойынша негізделеді.

Жоспарлы шешімді оңтайландыру әдісінде жоспарлы есеп айырысудың бірнеше нұсқасы жасалып, оның арасынан ең оңтайлысы таңдалады. Мұнда таңдаудың бірнеше өлшемін келтірінді шығынның ең аз мөлшерін, ағымдағы шығынның ең аз мөлшерін және т.б. пайдалануға болады.

Экономикалық-математикалық модельдеу әдісі қаржыны жоспарлауда қаржы көрсеткіші мен оның мөлшеріне ықпал ететін факторлардың арасындағы өзара байланыстың санын анықтауға мүмкіндік береді. Аталмыш өзара байланыс экономикалық процесті математикалық символ мен тәсілдің теңдеу, теңсіздік, график, кесте және т.б. көмегімен дәл сипатталатын экономикалық-математикалық модельде байқалады.

Қаржылық жоспарлау корпорацияның жоспарлық жүйесінде домонинантты орын алады, себебі қаржылық жоспарларды әзірлеу сапасын бұрын атап өткендей, кәсіпорынның өміршеңдігі байланысты болады. Осыған сәйкес қаржылық жоспарлауда көрсеткіштерді және жоспарлардың көлденеңінен және тігінен байланысын қамтамасыз ету қажет. Кесте 1-де жоспарлаудың негізгі қосалқы жүйелері және қаржылық жоспарлаудың түрлері келтірілген.

Кесте 1— Қаржылық жоспарлаудың жоспар түрлері және қосалқы жүйелері

Қаржылық жоспарлаудың қосалқы жүйелері	Игерілетін қаржы жоспарының түрлері	Жоспарлау мерзімі
Келешектегі (стратегиялық) қаржылық жоспарлау	Баланс болжамы, кірістер мен шығыстар; Пайдалылық болжамы; Жоспардың қайнар көздері бойынша және инвестицияларды пайдалану; Ақша қаражаты қозғалысының болжамы (егер инвестициялық жобалар іске асырылса); Қызмет көлемін болжау	3-5 жыл
Ағымдағы қаржылық жоспарлау	Қызмет көлемін болжау; Операциялық қызмет түрі бойынша кірістер мен шығындар жоспары; Ақшалай қаражаттың түсуі мен жұмсалыу жоспары (қолма-қол ақша балансы) Баланс жоспары; Инвестицияларды пайдалану және көздері бойынша жоспары; Қаржы ресурстарын пайдалану және көздері бойынша жоспары (жиынтық қаржы жоспары)	1 жыл
Жедел қаржылық жоспарлау	Төлем күнтізбесі; Кассалық жоспар; Жоспар түсімі (айналым, кіріс); Өндірістік бағдарлама; Жоспар бойынша шығындар (түрі, баптары)	Онкүндік ай, тоқсан

Перспективалық қаржылық жоспарлау кеңейтілген ұдайы өндірістің маңызды пропорциялары мен қарқындарын анықтаудың, кәсіпорын мақсаттарын жүзеге асырудың басты формасы болып табылады.

Перспективалық қаржылық жоспарлау заманауи жағдайда бір жылдан үш жылға дейінгі уақытты қамтиды. Алайда бұндай уақыттық интервал шартты болып табылады, себебі ол экономикалық тұрақтылыққа, қаржы ресурстарының көлемін және оларды пайдалану бағыттарын болжау мүмкіндігіне тәуелді.

Перспективалық жоспарлау кәсіпорынның қаржылық стратегиясын әзірлеуден және қаржылық қызметін болжаудан тұрады.

Қаржылық стратегия қаржылық қызметтің ұзақ мерзімді мақсаттарын анықтауды және оларға жетудің аса тиімді әдістерін таңдауды көздейді.

Қаржылық стратегия мақсаттары жалпы даму стратегиясына бағыну керек және кәсіпорынның нарықтық құнын барынша көбейтуге бағытталу керек.

Қаржылық стратегия негізінде кәсіпорынның қаржылық қызметтің нақты бағыттары бойынша қаржылық саясаты анықталады: салықтық, амортизациялық, дивидендік, эмиссиялық және т.б.

Перспективалық жоспарлау негізін болжау құрайды, ол нарықта компанияның стратегиясын жүзеге асырады. Болжау кәсіпорынның ұзақ перспективаға бағытталған мүмкін қаржылық жағдайын зерделеуден тұрады.

Жоспарлауға қарағанда болжау міндеті әзірленген болжамдарды тәжірибеде жүзеге асыру болып табылмайды, өйткені олар мүмкін өзгерістердің алдын ала болжауы ғана болып табылады.

Ағымды қаржылық жоспарлау жүзеге асатынды жоспарлау болып табылады; ол перспективалық жоспардың құрамды бөлігі ретінде қарастырылады және оның көрсеткіштерін нақтылайды.

Ағымды қаржылық жоспардың құжаттарын бір жылға тең кезеңге құрастырады. Өйткені бір жылдың ішінде негізінде нарық конъюктурасының мерзімдік ауытқулары теңеледі. Сондай-ақ, бұндай уақыт мерзімі есеп беру мерзіміне қойылатын заңнамалық талаптарға сәйкес келеді. Нәтиже дәлдігі үшін жоспарлық мерзімді жартыжылдыққа және тоқсанға бөледі.

Ағымдағы қаржылық жоспарға енгізілген іс-шараларды жүзеге асыру барысында кәсіпорын қызметінің нақты нәтижелері тіркеледі. Жоспар жоспарлау нәтижесі болып табылады, ал нақты шамалар жөніндегі есеп басшылыққа шешімдер әзірлеу үшін қажет кәсіпорынның нақты жағдайын көрсетеді.

Нақты көрсеткіштерді жоспарланғанмен салыстыру нәтижесінде қаржылық бақылау жүзеге асады.

Есеп шотқа нақты түсімнің түсуін және қолма-қол қаржылық ресурстардың шығынын бақылау мақсатында кәсіпорынға жедел жоспарлау қажет, ол ағымдағыны толықтырады. Жоспарлы іс-шаралардың қаржыландыруы кәсіпорын тапқан қаражат есебінен жүзеге асу керек, бұл қаржылық ресурстарды қалыптастыруға және пайдалануға күнделікті тиімді бақылауды талап етеді.

Жедел қаржылық жоспарлау төлем күнтізбесін, кассалық жоспарды және несие жоспарын құрудан және орындаудан тұрады.

Төлем күнтізбесі – кәсіпорын қаражаттары мен төлемдерінің түсу кестесі. Жоспарда кәсіпкерлік, коммерциялық емес және өзге қызметті жүзеге асыруға арналған ақшалай қаражаттар мен шығындар түсуінің барлық көздері күнтізбемен өзара байланысқан. Күнтізбе бір айға, 15 күнге, декадаға, бес күнге құрылады. Төлем күнтізбесін декадаларға бөліп бір айға құрастырған жөн.

Төлем күнтізбесін құрастыру үрдісін 6 кезеңге бөлуге болады:

- 1) жоспарлау кезеңін таңдау;
- 2) өнімді (жұмыстарды, қызметтерді) жүзеге асыру көлемін жоспарлау;
- 3) түсуі мүмкін ақша (кіріс) көлемін есептеу;
- 4) жоспарлы кезеңде күтілетін ақшалай шығындарды бағалау;

5) ақшалай сальдоны анықтау (жоспарлау кезеңіндегі түсімдер мен шығындар арасындағы айырма);

6) қорытынды шығару.

Көптеген кәсіпорындарда төлем күнтізбесімен қатар салықтық күнтізбе құрылады, онда кәсіпорын қандай салықтарды және қашан төлейтіні көрсетіледі. Бұл мерзімді өткізіп алудан және өсімақы төлеуден сақтайды. Төлем күнтізбесінен басқа кәсіпорында кассалық жоспар құрылу керек.

Ол – касса арқылы қолма-қол ақшаның түсуін және төленуін көрсететін қолмақол ақшалай қаражат айналымының жоспары. Қолма-қол ақшалай қаражатпен уақытылы қамтамасыз ету кәсіпорын мен оның жұмыскерлері арасындағы қаржылық қарым-қатынастардың жағдайын, яғни кәсіпорынның төлем қабілеттілігінің бір қырын сипаттайды. Кассалық жоспар кәсіпорынға қолмақол ақшаның түсуін және шығындалуын бақылау үшін қажет.

Жедел қаржылық жұмыстың маңызды бөлігі несиелік жоспарды құрастыру болып табылады. Несиелік жоспар – несиелердің түсу және оларды келісім-шартпен белгіленген мерзімдерде төлеу жоспары. Егер кәсіпорын қысқа мерзімді қаржыландыруға мұқтаж болса, онда ол коммерциялық банкке қайтару қажет пайызды есепке ала отырып сомманы белгілеп, сұрап отырған несие мөлшерін негіздеу керек, несиелік іс-шараның тиімділігін есептеп, банкпен несиелік қызмет көрсету жөнінде келісім-шарт жасасу керек.

Қаржылық жоспарлаудың қорытынды кезеңі жиынтық аналитикалық жазбахат құрастыру болып табылады. Онда жылдық қаржылық жоспардың негізгі көрсеткіштеріне (кірістердің, шығыстардың көлемі мен құрылымына, бюджетпен, коммерциялық банктермен, контрагенттермен өзара қарымқатынастарға) сипаттама беріледі. Инвестицияларды қаржыландыру көздерін талдауға ерекше рөл бөлінеді. Кірісті бөлуге үлкен көңіл бөліну керек.

Аналитикалық жазбахаттың соңында кәсіпорынның қаржылық ресурстармен жоспарлы қамтамасыз етілуі және олардың қалыптасу көздерінің құрылымы туралы қорытындылар шығарылады.

Бақылау сұрақтары

1. Нарықтық экономиканы қалыптасу және қалыптастыру жағдайында қаржылық жоспарлау рөлі мен маңызы қандай?
2. Қаржылық жоспарлаудың негізгі есебін атаңдар.
3. Қаржылық жоспарды жасау кезінде қандай әдістер қолданылады?
4. Қаржылық жоспарлаудың негізгі түрлерін атаңдар.

Әдебиеттер:

1. Э.Э.Михель, Р.А.Әмірханов, Г.А.Жолмырзаева. Корпоративті қаржы. Оқулық. Алматы. 2015
2. К.К.Жүйріков. Корпоративные финансы. Учебник. Алматы. 2016.
3. Уакпаева М.М. Корпоративтік қаржы. 6B04144-Қаржы мамандығы бойынша оқу құралы/ Қостанай, 2017. – 149 б.
4. А.С.Кокин, Н.И.Яшина и т.д. Корпоративные финансы. Учебное пособие./ Нижний Новгород: Нижегородский госуниверситет, 2019. – 800с.